

Bokanmälningar

Henry Milner och Eskil Wadensjö (red):

Gösta Rehn, the Swedish Model and Labour Market Policies

Ashgate, 2001, xvi+331 s.

Gösta Rehn (1913-1996) gjorde inte en traditionell akademisk karriär. Han läste vid Stockholms Högskola och Socialinstitutet i Stockholm på 1930-talet. Därefter knöts han till LO och till olika offentliga uppdrag. Under 1960-talet var han chef för sekretariatet för arbetsmarknadsfrågor och sociala frågor vid OECD i Paris. Han avslutade sin yrkesbana som professor i arbetsmarknadspolitik vid Institutet för social forskning vid Stockholms universitet 1974-79.

Rehns utnämning till professor var inte självklar. Visserligen hade han publicerat mycket, men det var mest i form av debattinlägg, utredningar och promemorior utan tanke på akademisk meritering. Å andra sidan var han inkarnationen av svensk arbetsmarknadspolitik. Frågan om han var behörig för en professur i arbetsmarknadspolitik kan jämföras med frågan om aposteln Paulus skulle vara behörig till en professur i Nya Testamentets exegetik.

Rehn betraktas som en av fäderna till "den svenska modellen", särskilt den makroekonomiska del som brukar kallas Rehn-Meidner-modellen, som han utarbetade tillsammans med Rudolf Meidner. När Rehn lämnat jordelivet fanns det skäl att åter uppmärksamma hans idéer. Dessa sattes därför i centrum vid 1998 års konferens i Wien med The Society for the Advancement of Socio-

Economics. Rehns efterträdare Eskil Wadensjö och den kanadensiske statsvetaren Henry Milner har redigerat boken med dels bidrag från denna konferens, dels inbjudna bidrag.

Boken innehåller 14 kapitel grupperade i fyra delar. Första delen har titeln Gösta Rehn's Contribution, vilket naturligtvis inte hindrar att en stor del av resten av boken handlar om detta. Andra delen behandlar Swedish Perspectives", tredje "Nordic Perspectives" och fjärde "European Perspectives". Dessutom ingår Rehns bibliografi på 27 sidor.

Viss överlappning har naturligtvis inte gått att undvika. En mer eller mindre utförlig redogörelse för själva Rehn-Meidner-modellen ges i flera bidrag, mest inträngande och initierat i Lennart Erixons kapitel.

Huvudpunkterna är följande. Full samsättning skall kombineras med prisstabilitet. En efterfrågestimulerande generell keynesiansk politik är olämplig därför att den riskerar att leda till alltför hög inflation, hög frånvaro från arbetet, hög omsättning på arbetskraften, löneglidning och oönskade effekter på inkomstfördelningen. Rehn-Meidner-modellen innebär alltså en övergripande stram ekonomisk politik för att hålla nere inflationen. Arbetslöshet bekämpas med arbetsmarknadspolitiska åtgärder med betoning på att anpassa arbetskraften till efterfrågan, t ex genom utbildning och flyttning. En

sådan politik skulle också gynna tillväxten.

Ett annat drag i modellen är den solidariska lönepolitiken, som innebär lika lön för lika arbete oavsett hur lönsamt företaget är. Detta skulle inte bara verka inkomstutjämnande utan också bidra till att slå ut svaga företag och gynna starka.

Wadensjö visar i sitt kapitel att även om Rehn-Meidner-modellen accepterades av 1951 års LO-kongress så godtogs den inte av det socialdemokratiska partiet förrän i slutet av 1950-talet. Det var inte självklart att den skulle utgöra basen för regeringspolitiken. Under huvuddelen av 1950-talet fördes en försiktigare arbetsmarknadspolitik baserad på den utredning som fått namn efter sin mest kände medlem, bondeförbundaren Axel Rubbestad.

I vilken utsträckning blev sedan Rehn-Meidner-modellen grunden för praktisk politik? Enligt Erixons tolkning blev den ledstjärnan för den ekonomiska politiken från slutet av 1950-talet till den första oljekrisen i början av 1970-talet. Regeringen drev en målmedveten arbetsmarknadspolitik under recessionen 1957-58, och under 1960-talet ökade politikens omfattning i olika avseenden. På 1970- och särskilt 1980-talet skedde avvikelser från modellen, och i 1991 års budgetproposition prioriterades full-sysselsättningsmålet ned till förmån för prisstabilitet.

Klas Eklunds kapitel har mycket gemensamt med Erixons men har delvis en annan vinkling. Eklund gör skillnad mellan den svenska modellen och Rehn-Meidner-modellen och menar att Rehn-Meidner-strategin, och särskilt Rehns senare tänkande, i många avseenden var "modernare och originellare än den faktiska, verkliga svenska modell som de förknippas med". Vidare menar Eklund att om "Sverige - och andra länder - mer aktivt hade fört en sådan stabiliseringspolitik som föreskrivits av Gösta Rehn, så hade chockerna och svängningarna på 1970- och 80-talen kanske blivit mindre våldsamma". Framför allt var omvandlingsstrycket på företagen inte särskilt hårt

och följaktligen tillväxten inte särskilt hög. Inte heller den allmänna finanspolitiken var så stram som Rehn-Meidner-modellen föreskrev. Det sistnämnda sammanfaller med vad Rehn (1977) själv påpekade vid en återblick i Nationalekonomiska Föreningens jubileumsskrift: "Klart är också att Rehn-Meidner-modellens antiinflationära åtstramningskrav under högkonjunkturerna aldrig (utom möjligen 1960-61) kom att tillämpas på det sätt vi börjat hoppas på efter den deklarerade anslutningen från högsta ort."

Eklund hävdar att "i dag har den traditionella modellen brutit samman" och för fram olika orsaker. Den sammanpressade lönestrukturen "bidrog definitivt till att skapa ett mer jämlikt samhälle, men det är troligt att den även dämpade tillväxten". Tillväxten av den offentliga sektorn mötte svårigheter när skatterna närmade sig 50 procent av BNP och stora budgetunderskott uppstod. Globaliseringen med ökad rörlighet för kapital, arbete och skattebaser gjorde det svårt att reglera kapitalet och hålla skatterna höga.

Henry Milner har en annorlunda förklaring till den svenska modellens tillbakagång. Han för in termen medborgarkunnighet ("civic literacy"). Ett samhälles nivå på medborgarkunnigheten "motsvarar andelen medborgare som på ett kompetent vis kan utöva medborgarskapet". På 1970- och 1980-talen "försvagade arbetarrörelsens ledare det som höll uppe den svenska modellen" genom att bryta "länken mellan den politik som identifieras med den svenska modellen, å ena sidan, och institutioner som ökar medborgarkunnigheten och den politik som symboliserar den svenska arbetarrörelsens traditionella ansats å den andra".

En detalj är intressant. Milner menar att skandinavernas svala attityd till EU kan hänga samman med den fara som en politisk union kan utgöra för medborgarkunnigheten. Medborgarkunnighet kräver att samhällets institutioner kan genomskådas, men genomskådligheten råkar i fara i en stor union. Jag tror han har rätt, även om det finns fler orsaker till skandinavernas hållning.

Många av den svenska arbetarrörelsens "teoretiker och ledare har i betydligt större utsträckning än sina kamrater på andra håll brytt sig nästan lika mycket om effektiviteten som om rättvisan", och Gösta Rehn var en av dessa. Detta noterar Axel van den Berg, och han diskuterar huruvida trygghet kan öka effektiviteten. Han slutar med Rehns observation att jämfört med situationen i t ex USA är svenska LO en så tung och omfattande organisation att den inte kan stå i opposition mot hela samhället. Den måste ha ett bredare perspektiv, vilket innebär att effektivitet blir viktigt.

De finländska erfarenheterna skiljer sig i flera avseenden från de svenska, vilket Heikki Ervasti visar i det första kapitlet om de övriga nordiska länderna. Övergången från ett jordbrukssamhälle till ett industrisamhälle skedde i Finland först efter andra världskriget. Sedan slutet av 1960-talet har löner och ekonomisk politik och socialpolitik "styrts av trepartsförhandlingar mellan arbetsmarknadsorganisationer och regeringen". Under några decennier påverkades finländsk ekonomisk politik av Rehn-Meidner-modellen. Korporativism har spelat en stor roll men har under senare år ifrågasatts. De flesta finländska löntagare stöder fackföreningarna och vill bibehålla deras roll, men det finns tecken på motstridiga uppfattningar.

Norge liknade på 1990-talet i vissa avseenden Sverige sådant som Sverige var under Rehn-Meidner-eran, enligt ett kapitel av Geir Høgsnes och Frode Longva. I Norge förblev arbetslösheten låg, löneskillnaderna små, och löneförhandlingssystemet var fortfarande decentraliserat. Å andra sida skiljer sig Norge genom att ha konkurrerande fackföreningar och fackförbund.

Sven Jochem menar att den tidigare ovanligt låga arbetslösheten i Sverige till viss del berodde på faktorer utanför Rehn-Meidner-modellen: den offentliga sektorns tillväxt och benägenheten att devalvera kronan när svårigheter uppstod. När man studerar den följande arbetslöshetskrisen borde en aspekt som inte Rehn och Meidner förutsåg sättas i

fokus: "sättet på vilket välfärdsstaten finansierar sina program." Han kanske har rätt.

I Christian Tofts bidrag om hur den danska arbetsförmedlingsverksamheten växte fram fäster jag mig vid en sidosak. Toft hävdar att alla principer för en aktiv arbetsmarknadspolitik lades fast vid ILOs 26:e session i Philadelphia 1944. "I stället för att tala om Rehnmodellen – eller Rehn-Meidnermodellen – för en aktiv arbetsmarknadspolitik vore det riktigare att tala om Philadelphiamodellen för en aktiv arbetsmarknadspolitik." Mot detta skulle man kanske kunna invända att även om arbetsmarknadspolitikens huvudprinciper formulerats tidigare, är Rehn-Meidnermodellen i sina detaljer tillräckligt unik för att betraktas som ett självständigt bidrag.

Fyra kapitel har ett bredare europeiskt perspektiv. Markus Marterbauer gör en intressant jämförelse mellan Rehn-Meidnermodellen och austrokeynesianismen. (Kanske kan man fråga sig om det är träffande att som Marterbauer tala om "två postkeynesianska vägar till full sysselsättning", även om båda riktningarna utvecklades efter Keynes.) En av skillnaderna mellan Österrike och Sverige, när det gäller den förda politiken, är att finanspolitik med syfte att styra den aggregerade efterfrågan spelade större roll i Österrike än i Sverige, där interventionistisk arbetsmarknadspolitik dominerat. En annan skillnad finns inom växelkurspolitiken. Den österrikiska schillingen var sedan mitten av 1970-talet knuten till den tyska marken och devalverades aldrig av kortsiktiga sysselsättningsskäl. Den svenska kronan däremot devalverades flera gånger på 1970- och 80-talen för att industrin skulle återvinna förlorad konkurrenskraft.

Jelle Vissers kapitel handlar om "Gösta Rehn, the Swedish Model and the Dutch Miracle". Han drar slutsatsen att Nederländerna lyckades bättre än Sverige med arbetsmarknadspolitik under 1990-talet och menar att Rehn skulle ha gillat den politik som låg bakom framgången. Det var en politik "baserad på en kombination av måttliga löner, stram finanspolitik och penningpolitik, so-

cial trygghet och reformerad arbetsmarknad, arbetsdelning genom främjande av deltidsarbete, skatteförändringar och subventionerade lågt betalda anställningar”.

Dominique Anxo, Christine Brossier och Bernard Gazier försöker bedöma Rehns inflytande i Frankrike, där han verkade i tolv år. De menar att hans inflytande på den franska debatten om socialpolitik och ekonomisk politik var ”djupt men diskret. Att söka efter bevis på direkt och omfattande spridning av hans idéer och förslag i Frankrike visar sig leda till besvikelse.” Han förde en ständig dialog med personer som Jacques Delors, Michel Rocard och Dominique Strauss-Kahn och tycks ha utövat ett indirekt inflytande utan direkt koppling till dagspolitiken.

Den brittiska socialdemokratins förhållande till Rehnmodellen 1951-1964 undersöks av Mark Wickham Jones. Han finner ett försiktigt intresse, men det innebär inte att Labour skulle försöka efterlikna svensk socialdemokrati. Han för fram två huvudskäl. Det ena är ”det insulära draget i labours policyskapande process, som själv är ett uttryck för partiets internaliserade natur”. Det andra är det faktum att ”brittiska reformvänner, inklusive många fackföreningsmedlemmar, var fientligt inställda till de mål som uttrycktes genom Rehns ansats och hyste tvivel på deras praktiska ändamålsenlighet i en brittisk kontext”. Till dessa mål hör idén om nära relationer mellan arbetsgivare och fack manifesterade i centrala löneförhandlingar, solidarisk lönepolitik och stor rörlighet hos

arbetskraften för att förbättra ekonomins funktionssätt.

Sammanfattningsvis ger boken en god bild av de flesta frågor som ryms under titeln. En del saker behandlas i flera kapitel, men detta är nog oundvikligt eftersom var och en som bidrar till den här typen av samlingsvolymen nog utgår ifrån att vederbörandes bidrag skall kunna läsas oberoende av de övriga. Ett par kapitel har inslag som närmar sig hyllningstalen, men de stör inte helhetsbilden.

Om något saknas är det främst en ordentlig genomgång av den dåtida inhemska kritiken mot Rehn. Hans idéer applåderades inte i alla läger. De bidrog bland annat till stora geografiska flyttningsströmmar med inte enbart positiva sociala konsekvenser. Den läsare som inte är helt purung minns hur ”flyttlasspolitiken” blev ett skällsord i den ekonomisk-politiska debatten.

Detta hindrar inte att boken som helhet måste betraktas som givande. Den kommer att bli, och förtjänar att bli, en oundgänglig referens för den som intresserar sig för Rehn och den svenska modellen.

Bo Sandelin

Göteborgs universitet

Referens

Rehn, G. (1977), ”Finansministrarna, LO-ekonomerna och arbetsmarknadspolitikerna”, i Herin, J och Werin, L (red), *Ekonomisk debatt och ekonomisk politik, Nationalekonomiska föreningen 100 år*, Norstedts, Stockholm.